

Katarzyna Urbanowicz*

Sprawiedliwość naprawcza w Polsce. Szansa na zmianę polityki rozwiązywania konfliktów

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest tematyka sprawiedliwości naprawczej na gruncie polskiego prawa karnego. Przedstawiona została jej istota oraz przykładowe definicje. Dokonano charakterystyki wybranych instrumentów, do których należy zaliczyć przede wszystkim mediację, umorzenie restytucyjne oraz środki kompensacyjne, które wzmacniają pozycję ofiary czynu zabronionego, a także pozwalają sprawcy na złagodzenie skutków popełnionego przestępstwa. Dokładniej scharakteryzowano niektóre elementy mediacji i umorzenia kompensacyjnego, ze szczególnym uwzględnieniem naprawienia szkody oraz pojednania. Wskazano na liczne zalety koncepcji, będące szansą na zmianę kierunku polityki karania w Polsce. W zaprezentowanych rozwiązaniach konflikt zostaje przekazany w ręce podmiotów najbardziej zainteresowanych rozstrzygnięciem sprawy, a pozytywne rezultaty procedur naprawczych są widoczne nie tylko dla pokrzywdzonego i sprawcy, ale również dla wymiaru sprawiedliwości i społeczeństwa.

Słowa kluczowe: sprawiedliwość naprawcza, proces karny

1. Wstęp

Naruszenie przepisów Kodeksu karnego zawsze wywołuje określone konsekwencje w relacji sprawca–państwo. Popełnienie przestępstwa skutkuje wymierzeniem oskarżonemu kary, która zgodnie z założeniami i uzasadnieniem polityki karania ma działać w przyszłości odstraszająco zarówno na niego, jak i na społeczeństwo. Ponadto kara powinna wychować,

a także zrekompensować ofierze straty, jakie poniosła w wyniku popełnionego czynu zabronionego. Nie zawsze jednak wymierzenie określonej kary przynosi oczekiwane rezultaty, ponieważ skazani nierzadko wracają na drogę przestępstwa, nie wypełniają nałożonych na nich obowiązków, co czyni system karania nieefektywnym. Obok tego tradycyjnego sporu pomiędzy sprawcą a państwem często pojawia się dodatkowy podmiot, jakim jest **pokrzywdzony**, który wskutek przestępstwa odniósł pewien uszczerbek w swoich prawnie chronionych dobrach. W kontekście niniejszego artykułu **konflikt** oznacza stan niezgody pomiędzy sprawcą a indywidualnie określonym pokrzywdzonym powstały w wyniku wyrządzenia szkody spowodowanej czynem zabronionym, do którego wygaszenia oba podmioty dążą w wyniku podjęcia różnorodnych czynności¹. Słusznie zauważa M. Cieślak, że prawo karne powinno zmierzać do przywrócenia stanu sprzed popełnienia czynu zabronionego, w szczególności zapewniać sprawcy szansę naprawienia wyrządzonego zła². W ustawodawstwach karnych wielu państw można zaobserwować tendencję do wyposażania osób pokrzywdzonych czynem zabronionym w coraz szerszy katalog środków, dzięki którym mogą w większym zakresie uczestniczyć w procesie karnym, a nawet wpływać na jego bieg³. Jednym z nurtów zmierzających do zwiększenia roli pokrzywdzonych jest **sprawiedliwość naprawcza**, która na dobre została rozpowszechniona w latach 70. XX wieku⁴. Znajduje ona coraz szersze odzwierciedlenie również w Polsce. Idea kompensacji, na której zasadza się rdzeń sprawiedliwości naprawczej, była znana już społeczeństwom starożytnym oraz w okresie feudalnym w postaci kar prywatnych, a ustąpiła dopiero w czasach absolutyzmu

---

· Autorka jest studentką V roku prawa na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

¹Zgodnie z definicją zawartą w *Słowniku Języka Polskiego*, konflikt jest to „sprzeczność interesów, poglądów; niezgodność, spór, zatarg, kolizja”, red. M. Szymczak, *Słownik Języka Polskiego*, Warszawa 1993. Identyčzną definicję zawiera *Słownik Wyrzów Obcych*, red. E. Sobol, Warszawa 1997. Zaprezentowana definicja jest jednak na potrzeby analizy zagadnienia sprawiedliwosci naprawczej niewystarczajaca, stąd koniecznośc stworzenia szerszego pojęcia konfliktu.

²M. Cieślak, *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1994, s. 15–16.

³Por. J. Wyrembak, *Idea sprawiedliwosci naprawczej jako wyznacznik następstw kryminalizacji*, [w:] M. Platek, M. Fajst, *Sprawiedliwosc naprawcza: idea, teoria, praktyka*, Warszawa 2005, s. 129. Również w Polsce pokrzywdzony zyskuje coraz więcej praw. Przykładowo można wskazać na uprawnienie pokrzywdzonego do sprzeciwienia się uwzględnieniu przez sąd wniosku oskarzonego o skazanie bez rozprawy, o którym mowa w przepisie art. 335 k.p.k. (Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego [Dz.U. 1997 nr 89 poz. 555 z późn. zm.], prawo pokrzywdzonego do udziału w posiedzeniach związanych ze stosowaniem trybów konsensualnych, a także na możliwość złożenia wniosku o umorzenie postępowania w trybie art. 59a k.k., o czym będzie mowa w dalszej części artykułu.

⁴M. Chalimoniuk-Zięba, G. Oklejak, *Sprawiedliwosc naprawcza i jej zastosowanie w praktyce*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 2013 r., nr 1, s. 5; K. Hanas, *Sprawiedliwosc naprawcza w Dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującej decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW a unormowania polskie*, Prokuratura i Prawo, 2015 r., nr 5, s. 45.

wskutek wprowadzenia przez władze państwowe kar publicznych⁵. **Korzyści**, z jakimi wiąże się procedury naprawcze, są duże, gdyż mogą odciążyć wymiar sprawiedliwości ze spraw, w których podmioty bezpośrednio zainteresowane wynikiem postępowania są w stanie samodzielnie osiągnąć porozumienie, a także zapewniają satysfakcję pokrzywdzonemu. Mimo to idea restytucji nie jest w Polsce popularna. Możliwe, że ostatnie zmiany w prawie karnym będą asumptem do szerszego wykorzystywania odpowiednich środków zapewniających naprawienie skutków przestępstwa i pojednanie ofiary ze sprawcą. Przedmiotem niniejszego opracowania jest przybliżenie zagadnienia sprawiedliwości naprawczej oraz jej realizacja w polskim systemie prawnym, gdyż zarówno na gruncie Kodeksu postępowania karnego, jak i Kodeksu karnego można, w mniejszym bądź większym stopniu, doszukiwać się elementów sprawiedliwości naprawczej. Zaliczyć do nich należy przede wszystkim: postępowanie mediacyjne, umorzenie restytucyjne oraz środki kompensacyjne, które zostaną kolejno omówione z uwzględnieniem wynikających z nich korzyści oraz zachodzących zmian.

2. *Sprawiedliwość naprawcza – uwagi ogólne*

Podłoża sprawiedliwości naprawczej należy poszukiwać w **wiktyologii**, bowiem nauka ta kładzie silny nacisk na ofiarę czynu przestępczego⁶, która powinna być objęta szczególną ochroną i mieć zapewniony dostęp do wymiaru sprawiedliwości⁷. Istota sprawiedliwości naprawczej sprowadza się do **naprawienia szkód**, jakie zostały wyrządzone pokrzywdzonemu w wyniku popełnienia przestępstwa. W centrum stawiane jest pojęcie ofiary oraz naprawy, a nie kary – jak ma to miejsce w tradycyjnym ujęciu sprawiedliwości kryminalnej, natomiast państwo zostaje odsunięte na drugi plan⁸. Na odmiennych założeniach

⁵ Szerzej: Z. Radwański, *Zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową. Rozwój i funkcja społeczna*. Poznań 1956, s. 9-37; W. Zalewski, *Sprawiedliwość naprawcza. Początek ewolucji polskiego prawa karnego?* Gdańsk 2006, s. 10-16.

⁶ M. Fajst, *Wstęp II* [w:] M. Płatek, M. Fajst, *op.cit.*, s. 33.

⁷ Warto parę uwag poświęcić Polskiej Karcie Praw Ofiary (PKPO) – dokumentowi stworzonemu przez podmioty zajmujące się problematyką poświęconą ofiarom przestępstw i mającemu zagwarantować odpowiednie prawa jednostkom. Zgodnie z PKPO, ofiara ma m.in. prawo do traktowania jej z godnością i szacunkiem, dostępu do wymiaru sprawiedliwości jako strona postępowania karnego, oraz – co niezwykle istotne z punktu widzenia sprawiedliwości naprawczej – prawo do mediacji i pojednania ze sprawcą, jak również do restytucji poniesionych przez nią szkód. Treść dokumentu dostępna jest na stronie internetowej: <http://bip.kgp.policja.gov.pl/dokumenty/zalaczniki/263/263-3992.pdf> [dostęp w dniu 29 stycznia 2016 r.].

⁸ J. Consedine, *Sprawiedliwość naprawcza. Przywrócenie ładu społecznego*, Warszawa 2004, s. 206; M. Smarzewski, *Retrybutywizm, sprawiedliwość naprawcza czy trzecia droga? Z rozważań na tle koncepcji podmiotu biernego przestępstwa*, [w:] D. Gil, I. Butryn, A. Jakiela, K. M. Woźniak (red.), *Współczesne problemy wymiaru sprawiedliwości*, Lublin 2012, s. 227.

oparta jest sprawiedliwość karna, którą można niejako przeciwstawić omawianej sprawiedliwości naprawczej. Co prawda oba modele zakładają priorytet sprawiedliwości⁹, jednakże celem sprawiedliwości karnej jest ukaranie sprawcy czynu zabronionego, a sprawiedliwości naprawczej – uznanie potrzeb pokrzywdzonego, jak również jednoczesne dążenie do wypełnienia zobowiązania w postaci naprawienia szkody przez winnego popełnienia przestępstwa. Istota i skutek przestępstwa w pierwszej koncepcji sprawiedliwości sprowadzają się kolejno do złamania prawa oraz możliwości przypisania sprawcy winy, natomiast w drugiej istotą jest zachowanie niepożądane, naruszenie relacji międzyludzkich, a skutkiem powstanie po stronie sprawcy obowiązku restytucji i naprawienia szkody. Podstawą wymiaru sprawiedliwości jest z jednej strony określenie stopnia winy sprawcy i wymierzenie kary, a z drugiej – w odniesieniu do sprawiedliwości naprawczej – wspólny wysiłek sprawcy oraz pokrzywdzonego, dążący do przywrócenia ładu w relacjach międzyludzkich¹⁰. Z powyższego wynika, że sprawiedliwość naprawcza jest konkurencyjnym sposobem rozwiązania konfliktu powstałego wskutek popełnienia czynu zabronionego, przez co stanowi alternatywę dla tradycyjnego wymiaru sprawiedliwości¹¹. Użycie sformułowania „konkurencyjny sposób rozwiązania konfliktu” nie zakłada rywalizacji pomiędzy sprawiedliwością naprawczą a państwowym wymiarem sprawiedliwości. Chodzi bowiem o zupełnie inny, ponieważ oparty na różnych podstawach, **model zażegnania sporu** funkcjonujący **równolegle**.

Jedną z bardziej znanych **definicji** sprawiedliwości naprawczej, kładącą nacisk na wszystkie aspekty sprawiedliwości restaurującej, przedstawił T. F. Marshall, uznając ją za „**proces, w którym spotykają się wszystkie strony związane z konkretnym przestępstwem, by wspólnie rozstrzygnąć, jak zaradzić jego skutkom i ich następstwom**”¹². Zaprezentowane pojęcie zwięźle i precyzyjnie ujmuje każdy element omawianej koncepcji. Podkreślenia wymaga użycie przez autora słowa „proces”, co zakłada ciąg złożonych i po-

---

⁹Tak samo: J. Latała, *Od idei odwetu po sprawiedliwość naprawczą. Rozważania nad resocjalizacyjnym charakterem instytucji mediacji po wyroku jako formy sprawiedliwości naprawczej*, „Probacja” 2010, nr 2, s. 31.

¹⁰Por. M. Płatek, *Teoria sprawiedliwości naprawczej*, [w:] M. Płatek, M. Fajst, *op.cit.*, s. 81; J. Latała, *op.cit.*, s. 31-32.

¹¹C. Kulesza, *Mediacja jako program sprawiedliwości naprawczej w Polsce (uwagi na tle dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r.)*, [w:] L. Mazowiecka (red.), *Unijne standardy programów sprawiedliwości naprawczej*, Warszawa 2015, s. 36; E. Bienkowska, *O potrzebie zmian obowiązujących regulacji prawnych dotyczących mediacji w sprawach karnych* [w:] L. Mazowiecka (red.), *Mediacja karna jako forma sprawiedliwości naprawczej*, Warszawa 2011, s. 59.

¹²T. F. Marshall, *The evolution of Restorative Justice in Britain*, Strasbourg 1996, cyt. za: I. Bondarczuk, *Wpływ koncepcji sprawiedliwości naprawczej na realizację zasady rzetelnego procesu w polskim ustawodawstwie karnym*, [w:] redakcja naukowa: T. Grzegorzczak, J. Izydorczyk, R. Olszewski, *Z problematyki funkcji procesu karnego*, Warszawa 2013, s. 624.

wiązanych ze sobą czynności. Spotkania ofiar ze sprawcami nie są łatwe, a dochodzenie do zgody to nierzadko szereg żmudnych działań wymagających od uczestników pełnego zaangażowania, wzajemnych ustępstw i poświęcenia.

Zagłębiając się w pojęcie sprawiedliwości naprawczej, przyjmuje się tradycyjnie, że opiera się ona na **trzech filarach**: *primo* – na prawie ofiary do rekompensaty, co wynika z ujmowania przestępstwa nie jako naruszenia ustawy, lecz jako straty, krzywdy poniesionej przez osobę pokrzywdzoną, i skutkuje naruszeniem równowagi panującej w społeczeństwie, *secundo* – na zobowiązaniu sprawcy do naprawienia wyrządzonej szkody, co powinno zmierzać do uświadomienia sprawcy jego winy i zrozumienia przez niego skutków przestępstwa; *tertio* – na prawie i możliwości uczestnictwa oraz zaangażowania nie tylko stron, lecz również społeczności lokalnej w proces prowadzący do naprawienia szkody, co daje szansę rozmowy i wspólnego zastanowienia się nad sposobem rozwiązania konfliktu¹³.

Również ustawodawstwo Unii Europejskiej nie pozostaje bez znaczenia dla zagadnienia sprawiedliwości naprawczej. Decyzja Ramowa Rady o pozycji ofiary w postępowaniu karnym¹⁴, będąca pierwszym aktem unijnym dotyczącym tej materii¹⁵, zobowiązała państwa członkowskie do wprowadzenia mechanizmów mających na celu popieranie mediacji, jak również uwzględnienie porozumienia osiągniętego podczas postępowania mediacyjnego¹⁶. Kolejnym krokiem zmierzającym do lepszego traktowania pokrzywdzonych była **dyrektywa** Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/28/UE¹⁷ zastępująca powyższą decyzję ramową. Wprowadziła szerokie pojęcie sprawiedliwości naprawczej podobne do prezentowanego w literaturze, definiując ją w sposób następujący: „wszelkie procedury, dzięki którym ofiara oraz sprawca mają możliwość, pod warunkiem wyrażenia przez nich na to dobrowolnej zgody, czynnego udziału w rozwiązaniu kwestii będących wynikiem przestępstwa przy po-

---

¹³ M. Płatek, *op.cit.*, s. 77–81.

¹⁴ Decyzja ramowa Rady 2001/220/WSiSW z dnia 15 marca 2001 r. o pozycji ofiary w postępowaniu karnym, Dz. U. WE L 82 z 22.3.2001.

¹⁵ Szerzej: E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 13.

¹⁶ W tym kontekście warto zwrócić uwagę na fakt, iż już wtedy art. 53 § 3 k.k. przewidywał wzięcie przez sąd pod uwagę pozytywnych wyników mediacji albo ugody między pokrzywdzonym a sprawcą podczas wymierzania kary.

¹⁷ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2002/220/WSiSW, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 315/57 z 14.11.2012, dalej – dyrektywa.

mocy bezstronnej strony trzeciej”¹⁸. Jako przykłady wskazuje na mediację oraz nieznaną w naszym porządku prawnym konferencje grup rodzinnych oraz zgromadzenia wyrokujące. Celem dyrektywy jest podstawowe uregulowanie sytuacji ofiar przestępstw poprzez **zwiększenie praw i ochrony osób poszkodowanych**, w tym zapobieżenie ponownej i wtórnej wiktyimizacji, zastraszaniu i odwetowi, jak również uzyskanie odpowiednich informacji oraz wsparcia (pkt 46 preambuły, art. 1 ust. 1 dyrektywy). Akt ten kładzie nacisk na dobrowolność udziału w usługach z zakresu sprawiedliwości restaurującej, a także na poufność wspomnianych procedur.

Rekapitulując, sprawiedliwość naprawcza posiada wiele zalet. Do fundamentalnych z nich można zaliczyć uniknięcie dalszej eskalacji konfliktu, zaspokojenie słuszných potrzeb pokrzywdzonego, umożliwienie sprawcy szybszego powrotu do społeczeństwa oraz przywrócenie wartości istotnych w danym środowisku¹⁹, jak również zmniejszenie ilości spraw rozpatrywanych przez sądy. Pamiętać jednak należy, że mogą zdarzyć się krzywdy zbyt duże i spotkania ze sprawcą oraz reparacja szkody nie będą w stanie ich naprawić²⁰. Dla takich spraw pozostaje tradycyjny tok postępowania, jednakże w każdym przypadku udział w procedurach naprawczych powinien być zaproponowany ofierze.

3. Mediacja

Instrumentem najlepiej urzeczywistniającym ideę sprawiedliwości naprawczej w Polsce jest **mediacja**²¹, stanowiąca rozwiązanie wręcz modelowe. Postępowanie mediacyjne to próba dobrowolnego i poufnego porozumienia pomiędzy oskarżonym a pokrzywdzonym w obecności osoby bezstronnej, pozwalającego na osiągnięcie rozwiązania satysfakcjonującego obie strony i w konsekwencji prowadzącego do wygaszenia zaistniałego między nimi

---

¹⁸ Szerzej: W. Zalewski, *Programy sprawiedliwości naprawczej-w poszukiwaniu najlepszej drogi. Uwagi na tle dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw*, [w:] *Unijne standardy...*, red. L. Mazowiecka, s. 61–62.

¹⁹ M. Płatek, *op.cit.*, s. 95.

²⁰ Podobnie M. Wright, *Geneza i rozwój sprawiedliwości naprawczej*, [w:] *Mediacja. Nietelni przestępcy i ich ofiary*, red. B. Czarnecka-Działuk, D. Wójcik, Warszawa 1999, s. 16.

²¹ Por. G.A. Skrobotowicz, *Gwarancje praw pokrzywdzonego realizowane w ramach postępowania mediacyjnego a modele postępowania szczególnych* [w:] *Gwarancje praw pokrzywdzonych w postępowaniach szczególnych*, red. D. Gil, Warszawa 2012, s. 212; Idem, *Zalety mediacji karnej*, „Prok.iPr.” 2012, nr 2, s. 128; C. Kulesza, *Za i przeciw mediacji w sprawach karnych na gruncie aktualnej regulacji prawnej*, [w:] *Mediacja karna...*, s. 34; W. Zalewski, *Mediacja jako instytucja sprawiedliwości naprawczej*, *Mediacja karna...*, s. 32; C. Kulesza, D. Kuźelewski, *Efektywność mediacji w procesie karnym w perspektywie prawnopównawczej*, [w:] *Mediacja*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2009, s. 119; M. Grudziecka, J. Książek, *Narodziny idei wprowadzenia mediacji w Polsce*, [w:] *Mediacja*, s. 320.

konfliktu²². Dzięki przekazaniu sporu w ręce tych podmiotów mogą one **czynnie uczestniczyć** we wszelkich ustaleniach, przez co nie czują się traktowane lekceważąco przez wymiar sprawiedliwości (zwłaszcza pokrzywdzony i związane z nim niepożądane zjawisko wtórnej wiktyimizacji). Nowelizacja Kodeksu postępowania karnego z 27 września 2013 roku²³ udoskonaliła model mediacji poprzez wprowadzenie zapisu traktującego postępowanie mediacyjne jako postępowanie bezstronne i poufne, w którym udział jest dobrowolny, a zgoda na uczestnictwo w nim może zostać cofnięta aż do wydania wyroku. Dzięki takiej regulacji zaprezentowanym zasadom została nadana ranga ustawowa, co zwiększa gwarancje stron. **Dobrowolność** oznacza, że udział w takim postępowaniu nie może zostać nikomu narzucony. Wzmocniony został również obowiązek informacyjny, gdyż oskarżony i pokrzywdzony muszą zostać pouczeni przez organy postępowania przygotowawczego o możliwości rozstrzygnięcia sporu w drodze mediacji, a dodatkowo wyjaśniane są im cele i zasady postępowania mediacyjnego. Jest to o tyle istotne, że odpowiednio wcześniej, to jest jeszcze przed wyrażeniem zgody na mediację, uzyskują oni wiedzę o charakterze i istocie mediacji. Właściwe organy powinny podjąć odpowiednie starania w celu należytego zrozumienia przez osobę pokrzywdzoną sensu tego rodzaju postępowania – w taki sposób, żeby nie odebrała namawiania do mediacji jako wyrazu lenistwa czy próby zatuszowania sprawy ze strony tychże organów²⁴. Szczególne znaczenie odgrywa niemożność późniejszego przesłuchania mediatora co do faktów, o których dowiedział się od pokrzywdzonego i oskarżonego podczas prowadzenia mediacji, co jest nową **gwarancją poufności** postępowania mediacyjnego, postulowaną w literaturze od dawna²⁵. **Bezstronność** mediatora jest wymogiem oczywistym, zagwarantowanym przez warunek posiadania odpowiednich kwalifikacji²⁶. Także

---

²² Por. A. Rękas (red), *Czy tylko sąd rozstrzygnie w sporze? Mediacja i sądownictwo polubowne. Informator o alternatywnych sposobach rozwiązywania sporów*, Warszawa 2010, s. 54.; W. Zalewski, *Mediacja jako...*, [w:] *Mediacja karna...*, s. 23.

²³ Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013 poz. 1247).

²⁴ A. Matejuk, *Mediacja karna jako forma sprawiedliwości naprawczej*, [w:] *Mediacja karna jako forma sprawiedliwości naprawczej*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2011, s. 18, 21.

²⁵ Wynika to z treści przepisu art. 178a k.p.k., z wyjątkiem na rzecz art. 240 § 1 k.k., o czym oskarżony i pokrzywdzony zostają poinformowani. Szerzej: C. Kulesza, *Mediacja jako...*, [w:] *Unijne standardy...*, s. 48–49; A. Murzynowski, *Instytucja mediacji jako czynnik humanizacji w stosowaniu prawa karnego w Polsce* [w:] *W kręgu kryminologii romantycznej*, red. M. Fajst, M. Płatek, Warszawa 2004, s. 211–212.

²⁶ Wymagania, jakie stawiane są mediatorom określa § 4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 7 maja 2015 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych (Dz.U. 2015 poz. 716). Zgodnie z treścią tego przepisu, do przeprowadzenia postępowania mediacyjnego jest uprawniona osoba, która: posiada odpowiednie obywatelstwo, korzysta w pełni z praw publicznych i ma pełną zdolność do czynności prawnych, ukończyła 26 lat, zna język polski (w mowie i piśmie), nie była prawomocnie skazana za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe, posiada umiejętności i wiedzę w zakresie przeprowadzania postępowania

możliwość dostępu do akt sprawy sprawia, że może on lepiej przygotować się do swojej roli poprzez dokładne zapoznanie się z materiałem dowodowym zebrany przez organy procesowe. Dzięki instytucji mediacji możliwe jest odciążenie sądów w sprawach, w których strony same mogą dojść do porozumienia, co przynosi również korzyści społeczeństwu²⁷ i może pozytywnie wpłynąć na zwiększenie zaufania wobec wymiaru sprawiedliwości²⁸. Pokrzywdzony i oskarżony czynnie biorą udział w postępowaniu, w wyniku czego mogą wynegocjować najkorzystniejsze dla nich rozstrzygnięcie, a przede wszystkim w sposób kulturalny zakończyć konflikt. Uświadomienie sobie przez sprawcę rozmiaru wyrządzonego zła jest podstawą do zrozumienia i przyjęcia odpowiedzialności za swój występki albo zbrodnię oraz późniejszego wyrównania strat poniesionych przez pokrzywdzonego²⁹.

Kolejną, nie mniej istotną zmianą, jest możliwość żądania przez osobę uprawnioną nadania **klauzuli wykonalności** ugodzie zawartej podczas postępowania mediacyjnego. Uгода zawarta przed mediatorem ma moc równą orzeczeniom sądowym dotyczącym roszczeń majątkowych i po nadaniu klauzuli wykonalności stanowi tytuł wykonawczy³⁰. Aktualnie posiada więc ona cywilnoprawny charakter i może podlegać wykonaniu w drodze egzekucji (art. 107 k.p.k.)³¹.

Postępowanie mediacyjne nie powinno trwać dłużej niż miesiąc, realizuje tym samym postulat zakończenia sprawy w **rozsądnym terminie**, co jest jednym z celów postępowania karnego (art. 2 § 1 pkt 4 k.p.k.)³². Ponadto, zawarcie ugody podczas mediacji może zaspo-

---

mediacyjnego, rozwiązywania konfliktów i nawiązywania kontaktów międzyludzkich, daje rękojmię należytego wykonywania obowiązków oraz została wpisana do odpowiedniego wykazu.; C. Kulesza, D. Kuźelewski, *Działania Centrum Sprawiedliwości Naprawczej na etapie postępowania przygotowawczego*, [w:] C. Kulesza, D. Kuźelewski, B. Pilitowski, *Współpraca organizacji społecznej z wymiarem sprawiedliwości*, Białystok 2015, s. 132.

²⁷ Por. W. Zalewski, *Mediacja w polskim prawie karnym*, „PS” 2003, nr 6, s. 93.

²⁸ Por. J. Waluk, *Kto i dlaczego wprowadza mediacje*, „Jurysta” 1998, nr 3–4, s. 37; G.A. Skrobotowicz, *Uгода mediacyjna w sprawach karnych, korzyści z niej wynikające (uwagi de lege lata i de lege ferenda)*, [w:] *Współczesne problemy wymiaru sprawiedliwości*, red. D. Gil, I. Butryn, A. Jakiela, K.M. Woźniak, Lublin 2012, s. 224.

²⁹ W. Zalewski, *Sprawiedliwość...*, s. 187; Idem, *Naprawienie szkody w polskim prawie karnym a postulaty restorative justice*, [w:] *Kompensacyjna funkcja prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Zbigniewa Gostyńskiego*, red. S. Waltoś, B. Nita, P. Trzaska, M. Żurek, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2002, nr 2, s. 86.

³⁰ Zob. E. Bieńkowska, *Mediacja w polskim systemie wymiaru sprawiedliwości de lege lata i de lege ferenda*, [w:] *Unijne standardy...*, s. 122.

³¹ Por. A. Rękas, *Mediacja w polskim prawie karnym*, [w:] *Unijne standardy...*, s. 154.

³² Postępowanie mediacyjne nie powinno trwać dłużej niż miesiąc, a jego okresu nie wlicza się do czasu trwania postępowania przygotowawczego (art. 23a § 2 k.p.k.). Odwrotna zasada obowiązuje w postępowaniu sądowym – por. D. Kuźelewski, *Działania Centrum Sprawiedliwości Naprawczej na etapie postępowania sądowego* [w:] C. Kulesza, D. Kuźelewski, B. Pilitowski (red.), *Współpraca...*, s. 146.

koić potrzeby społeczeństwa w zakresie reakcji na przestępstwo³³. Jest to ważne, gdyż z jednej strony pokazuje prawidłowe działanie systemu sprawiedliwości, w którym dąży się zarówno do uwzględnienia sytuacji ofiary jak i nałożenia sankcji na sprawcę, a z drugiej może zachęcać do podejmowania takich działań w podobnych przypadkach. Warto również zwrócić uwagę na rozszerzenie możliwości stosowania mediacji poprzez stosowne zmiany poczynione w treści odpowiedniego przepisu w Kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia, co od 1 lipca 2015 roku zapewnia dostęp do postępowania mediacyjnego również w tej kategorii spraw³⁴

4. Ocena wprowadzenia umorzenia na wniosek pokrzywdzonego połączona z oceną uchylecia instytucji

Realizacji idei sprawiedliwości naprawczej należałoby doszukiwać się również w **umorzeniu kompensacyjnym**³⁵ – nieznanym wcześniej rozwiązaniu w prawie karnym, wprowadzonym wspomnianą wcześniej nowelizacją z 2013 roku. Jest ono wyrazem dążenia do odciążenia sądów od spraw o stosunkowo niewielkim ciężarze gatunkowym i polegana umorzeniu postępowania za określony w przepisie art. 59a § 1 k.k. występki, na wniosek pokrzywdzonego, jeżeli sprawca pojednał się³⁶ z nim i naprawił szkodę wyrządzoną przestępstwem lub zadośćuczynił krzywdzie. Wniosek może zostać złożony przed rozpoczęciem przewodu sądowego w pierwszej instancji, o ile umorzenie nie było sprzeczne z realizacją celów kary. Najważniejszymi warunkami będącymi swoistymi *primus inter pares* omawianej instytucji, są pojednanie oraz naprawienie szkody. Zgodnie z definicją słownikową, **pojednanie** to zgoda następująca po okresie kłótni, sporu³⁷, do której – w kontekście analizy umorzenia restytucyjnego – doszło pomiędzy sprawcą występkę a osobą pokrzywdzoną. W

³³ G.A. Skrobotowicz, *Zalety...*, s. 130–131; A. Matejuk, *op.cit.*, s. 135.

³⁴ Zob. art. 8 Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia (ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia – Dz.U. 2001 nr 106 poz. 1148 z późn. zm., dalej – k.p.s.w.) odsyła do odpowiedniego stosowania przepisów art. 23a k.p.k.. Z kolei z treści przepisu art. 45 § 2a ustawy z dnia 21 maja 1971 r. Kodeksu wykroczeń (Dz.U. 1971 nr 12 poz. 114 z późn. zm., dalej – k.w.) wynika, że w wypadku wszczęcia postępowania mediacyjnego, czasu jego trwania nie wlicza się do okresu przedawnienia.

³⁵ R. Zawłocki, *Umorzenie restytucyjne z art. 59a Kodeksu karnego – zasady stosowania i związane z nimi podstawowe problemy interpretacyjne*, MoP, 14/2015, s. 738;

³⁶ Warto zwrócić uwagę na fakt, że projekt ustawy z dnia 5 czerwca 2012 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego i niektórych innych ustaw przewidywał w treści art. 59a k.k. przesłankę pojednania, z której następnie zrezygnowano (ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw), a ostatecznie przywrócono ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw i tym samym zrealizowano postulat czynnego udziału stron, o którym mowa w zaprezentowanej powyżej definicji sprawiedliwości naprawczej zawartej w dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady.

³⁷ Słownik Języka Polskiego, M. Szymczak (red.), tom II, Wydanie VIII, Warszawa 1993, s. 767.

odróżnieniu od naprawienia szkody chodziło tutaj bardziej o akt uczuciowy, przebaczenie, wzajemne darowanie wszelkich uraz niż o faktyczne zrekomensowanie uszczerbku w dobrach majątkowych. Sąd Najwyższy w jednym z orzeczeń zwrócił uwagę, że „pojednanie wymaga określonej **aktywności** stron sporu (...). Aktywność ta winna zmierzać do zażegnania powstałego sporu, konfliktu, zaś skutkiem tych działań winien być stan, w którym pokrzywdzony przestępstwem pogodził się ze sprawcą czynu i nie rości do niego pretensji”³⁸. Pojednanie jest istotne z punktu widzenia zarówno pokrzywdzonego, jak i sprawcy, bowiem pokrzywdzony jest traktowany z należnym mu szacunkiem, nie czuł się pominięty, gdyż bierze bezpośredni udział w rozwiązaniu konfliktu. Sprawca z kolei zyskuje przebaczenie, dzięki czemu łatwiej będzie mu wrócić do życia w społeczeństwie wskutek braku potępienia i uniknąć dalszego potęgowania konfliktu między nim a pokrzywdzonym³⁹. Ponadto łatwiej uzmysławia sobie wyrządzone przez siebie zło oraz jego skutki, co stanowi **czynnik wychowawczy**, a niekiedy sprawdza się lepiej niż tradycyjne ukaranie⁴⁰. To dzięki bezpośredniemu kontaktowi ofiara przestaje być dla sprawcy kimś anonimowym, co wzmacnia poczucie odpowiedzialności i zarazem zwiększa potrzebę naprawienia szkody wyrządzonej wskutek popełnienia czynu zabronionego⁴¹. Do pojednania może w zasadzie dojść w sposób dowolny, z inicjatywy każdego z podmiotów zaangażowanych w spór. Nierzadko wystarczy jedynie przeproszenie ofiary, które samo w sobie zawierało ważki element wychowawczy⁴². Ustawodawca wskazał mediację jako jedną z możliwości pojednania, prawdopodobnie akcentując najbardziej preferowany, aczkolwiek nie jedyne sposób zażegnania konfliktu. **Naprawienie szkody** lub **zadośćuczynienie wyrządzonej krzywdzie** to drugi najistotniejszy składnik konstrukcji przewidzianej w art. 59a k.k., gdyż to dzięki niemu następuje przywrócenie stanu sprzed popełnienia przestępstwa. Sprawca naprawia szkodę z własnych środków, co stanowi dla niego dolegliwość finansową. Pokrzywdzony odzy-

---

³⁸ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 16 maja 2012 r., sygnatura akt II KK 272/11, System Informacji Prawnej Lex Omega, nr 1212376; tak samo o aktywności stron podczas pojednania wypowiedział się Sąd Najwyższy – Izba Karna w wyroku z dnia 26 listopada 2008 r., sygnatura akt IV KK 164/08, System Informacji Prawnej Lex Omega, nr 531394.

³⁹ Por. C. Roxin, *Nowe kierunki polityki kryminalnej*, Przegląd Prawa Karnego, 1990 r., nr 4, s. 102.

⁴⁰ J. Mutz, *Pojednanie sprawcy z ofiarą z perspektywy sądowniczej*, [w:] *Teoria i praktyka pojednania ofiary ze sprawcą. Materiały konferencji międzynarodowej (Warszawa, 26-27 styczeń 1995)*, red. E. Bieńkowska we współpracy z Fundacją im. Heinricha Bölla z Kolonii, Warszawa 1995, s. 153.

⁴¹ D. Wójcik, *Psychologiczne problemy mediacji między sprawcą przestępstwa a ofiarą (w postępowaniu z nieletnimi)*, [w:] *Teoria i praktyka pojednania*, s. 95–96; G.A. Skrobotowicz, *Zalety...*, s. 129; A. Murzynowski, *Instytucja mediacji...*, s. 206.

skuje to, co utracił wskutek sprzecznego z prawem zachowania sprawcy – bądź w formie naprawienia szkody, bądź zadośćuczynienia. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, przekazania w ręce osoby pokrzywdzonej tak istotnego uprawnienia w postaci możliwości zainicjowania czynności zmierzających do **definitywnego umorzenia** postępowania. To on jest podmiotem najbardziej zainteresowanym dalszym ściganiem sprawcy, zależy mu na naprawieniu poniesionej szkody. Sprawca ma z kolei interes w szybkim zakończeniu sprawy, które nie skutkowało wpisem do Krajowego Rejestru Karnego. Ustawą z dnia 11 marca 2016 roku o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw uchylono przepisy art. 59a k.k. Uzasadnieniem dla przedstawionej zmiany była obawa uniknięcia odpowiedzialności karnej przez sprawców poważnych przestępstw, a także wywierania niedozwolonej presji przez oskarżonych w stosunku do pokrzywdzonych.⁴³ Sprawca występku⁴⁴ musiał swoim zachowaniem wypełnić liczne warunki, które traktowane łącznie umożliwiały osobie pokrzywdzonej wystąpienie z odpowiednim wnioskiem. Premiowana była więc postawa oskarżonego wcześniej niekaranego, który naprawił szkodę i pojednał się z ofiarą. Umorzenie konsensualne to porozumienie oparte na zasadzie *do ut des*, będące wyłącznie wyrazem woli pokrzywdzonego. Przyczyn wprowadzenia omawianego rozwiązania należałoby poszukiwać m.in. w efektywności procedur naprawczych, nie można natomiast identyfikować umorzenia kompensacyjnego z próbą „wykupienia się” od odpowiedzialności. Sprawcy nie została wymierzona kara, jednak nie było to równoznaczne z uniknięciem odpowiedzialności karnej, bowiem znaczną dolegliwość mogły stanowić obowiązki naprawienia skutków czynu zabronionego i pojednanie z pokrzywdzonym. Dodatkowo to organy procesowe powinny uniemożliwić wywieranie presji przez sprawcę i w przypadku zaistnienia takiej sytuacji – odmówić umorzenia postępowania ze względu na sprzeczność z realizacją celów kary.

Ustawa weszła w życie 15 kwietnia 2016 roku, co oznacza że umorzenie restytucyjne funkcjonowało w praktyce niespełna rok.

---

⁴² Podobnie: M. Grudziecka, *Mediacja w sytuacjach przemocy domowej na tle doświadczeń polskich i zagranicznych (zagadnienia wybrane w postępowaniu uproszczonym)*, [w:] D. Gil (red.), *Gwarancje praw pokrzywdzonych w postępowaniach szczególnych*, Warszawa 2012, s. 193.

⁴³ Treść uzasadnienia dostępna na: <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=207> [dostęp w dniu 6 maja 2016 r.].

⁴⁴ Art. 59a k.k. wskazywał występki, po popełnieniu których możliwe jest złożenie wniosku przez pokrzywdzonego o umorzenie postępowania. Należały do nich wszystkie występki zagrożone karą pozbawienia wolności do lat 3, występki przeciwko mieniu zagrożone karą pozbawienia wolności do lat 5 oraz występki określony w przepisie art. 157 § 1 k.k., a więc czyny zabronione o stosunkowo niewielkim ciężarze gatunkowym.

Zaprezentowana zmiana spotkała się z żywą reakcją środowisk prawniczych, których stanowiska znacznie się od siebie różnią. Ich dokładne przedstawienie przekracza ramy niniejszego opracowania, ograniczę się więc do ogólnego wskazania każdego z nich. Sąd Najwyższy zwrócił uwagę na zbyt krótki okres obowiązywania art. 59a k.k., proponując jednocześnie zmianę przesłanek jego stosowania poprzez wprowadzenie dodatkowej dolegliwości. Krajowa Rada Sądownictwa wskazała na negatywny wpływ uchylecia przepisów na sprawność postępowania. Prokurator Generalny w instytucji umorzenia pojednawczego upatrywał odstępstwo od zasady trafnej reakcji karnej, rodzące istotne zagrożenia dla osób pokrzywdzonych przestępstwem. Krajowa Rada Radców Prawnych uznała natomiast, że realizacja postulatów sprawiedliwości naprawczej prowadzi do całkowitej marginalizacji interesu publicznego naruszonego lub zagrożonego przestępstwem⁴⁵.

Trudno oceniać funkcjonowanie w praktyce umorzenia restytucyjnego po tak krótkim okresie obowiązywania. Konsekwencją uchylecia przepisów art. 59a k.k. jest istotne odejście od idei sprawiedliwości naprawczej w momencie, w którym miała ona realną szansę na rozwój.

5. Środki kompensacyjne

Nowelizacja Kodeksu karnego z 20 lutego 2015 roku wprowadziła nową kategorię środków reakcji karnoprawnej w postaci środków kompensacyjnych, do których należą m.in. **obowiązek naprawienia szkody, zadośćuczynienie wyrządzonej krzywdzie oraz nawiązka na rzecz pokrzywdzonego**. Przedstawione trzy instytucje przed nowelizacją należały do katalogu środków karnych. Wydzielenie spowodowane jest stałym wzrostem funkcji kompensacyjnej prawa karnego, która zaczyna odgrywać coraz istotniejszą rolę i odsuwa na nieco dalszy plan element karny⁴⁶. Stosowanie przepisów prawa cywilnego oraz niepodleganie reżimowi dyrektyw karania przez zaprezentowane środki sprawia, że obecnie kompensacja ma charakter bardziej cywilnoprawny niż karny. Wydaje się zatem, że dotychczasowa kompensacja w ramach środków karnych nie była wystarczająca dla satysfakcjonującej realizacji sprawiedliwości naprawczej w procesie karnym. Właśnie w skuteczniejszej kompensacji należy poszukiwać motywów kierujących ustawodawcą do nadania tymże

---

⁴⁵ Treść wszystkich opinii dostępna na: <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=207> [dostęp w dniu 6 maja 2016 r.].

⁴⁶ M. Królikowski, R. Zawłocki, *Prawo karne*, Warszawa 2015, s. 24.

środkiem charakteru cywilnoprawnego⁴⁷. Wszystkie wskazane środki łączy ta sama cecha – pokrzywdzonemu zostaje w pewien sposób **zrekompensowane** popełnienie czynu zabronionego, co ma znaczenie dla procesu wychowania sprawcy, który uzyska świadomość, że własnym zachowaniem złagodził negatywne skutki wyrządzone popełnionym przestępstwem⁴⁸. Naprawienie szkody realizuje (aktualnie w dużo mniejszym stopniu) również pozostałe funkcje prawa karnego – sprawiedliwościową oraz prewencji generalnej i indywidualnej. Obowiązek naprawienia szkody to podstawowy instrument w prawie karnym dążący do rekompensaty straty pokrzywdzonemu, który, jeżeli złoży wniosek o orzeczenie takiego obowiązku, posiada gwarancję jego uwzględnienia przez sąd. W każdym innym przypadku orzeczenie tego środka kompensacyjnego zależy od uznania sądu. Naprawienie szkody w sposób naturalny łączy się z popełnionym czynem, ponieważ jest instrumentem oddziaływania na sprawcę i w konsekwencji spełnia cele prawa karnego⁴⁹. **Nawiązka** ma charakter subsydiarny, gdyż sąd może ją orzec zamiast obowiązku naprawienia szkody, jeżeli jego orzeczenie byłoby znacznie utrudnione. Nie należy tracić z pola widzenia, że jednym z celów postępowania karnego jest uwzględnienie prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego przy jednoczesnym poszanowaniu jego **godności**. Nałożenie na sprawcę obowiązku naprawienia szkody, zadośćuczynienia wyrządzonej krzywdzie czy zapłaty nawiązki może skutecznie wpłynąć na osłabione wskutek popełnionego czynu niedozwolonego poczucie własnej wartości u ofiary. W konsekwencji, środki kompensacyjne jako instrument niewymagający dla swojego zastosowania pojednania pomiędzy sprawcą a ofiarą, powinny być stosowane na większą skalę, gdyż w należyty sposób przywracają naruszoną równowagę.

6. Inne przejawy sprawiedliwości naprawczej

Naprawienie szkody lub pojednanie często towarzyszą wielu innym uregulowaniom, stanowiąc podstawę do **łagodniejszego potraktowania oskarżonego**. Przykładowo można wskazać na możliwość nadzwyczajnego złagodzenia kary w szczególnie uzasadnionych wypadkach, kiedy najniższa kara byłaby niewspółmiernie surowa, zwłaszcza jeżeli pokrzywdzony pojednał się ze sprawcą, szkoda została naprawiona, uzgodniono sposób jej naprawienia, a nawet w przypadku samych tylko starań sprawcy o naprawienie szkody (art. 60 § 2 k.k.). Zarówno naprawienie szkody, jak i pozytywny wynik mediacji wpływają na

---

⁴⁷ *Ibidem*, s. 364-365.

⁴⁸ W. Zalewski, *Sprawiedliwość...*, s. 255, M. Cieślak, *op.cit.*, s. 426-427.

⁴⁹ W. Zalewski, *Sprawiedliwość...*, s. 131.

wysokość kary, ponieważ sąd uwzględnia te okoliczności w każdym przypadku podczas wymierzania sankcji. Wspomniane dyrektywy wymiaru kary zwracają uwagę na zachowanie sprawcy po popełnieniu przestępstwa, które może wiele powiedzieć o jego osobie i wpłynąć na adekwatne w danej sprawie rozstrzygnięcie. Jest to o tyle istotne, że pozwala sędziemu dobrać najlepszy, indywidualny rodzaj i wysokość kary, gdyż na wizerunek oskarżonego składa się całokształt okoliczności towarzyszących popełnieniu czynu zabronionego związanych z konkretną osobą. Z tego względu naprawienie szkody bądź udział w postępowaniu mediacyjnym jest sygnałem, że sprawca dostrzegł swoje nieprawidłowe postępowanie i stara się to naprawić.

Kodeks wykroczeń zalicza do katalogu środków karnych m.in. naprawienie szkody oraz nawiązkę. Ciekawe uregulowanie przewiduje przepis art. 39 § 4 k.w., zgodnie z którym podczas odstąpienia od wymierzenia kary można zastosować w stosunku do sprawcy środek oddziaływania społecznego, mający na celu przywrócenie naruszonego porządku prawnego lub naprawienie wyrządzonej krzywdy, polegający zwłaszcza na **przeproszeniu** pokrzywdzonego albo zobowiązaniu sprawcy do **przywrócenia stanu poprzedniego**. Przytoczony przepis *expressis verbis* prezentuje w swojej treści postulaty z zakresu sprawiedliwości naprawczej, które z powodzeniem mogłyby zostać transponowane na grunt Kodeksu karnego, skłaniając tym samym sprawcę czynu zabronionego do zachowania pożądanego przez społeczeństwo i osobę pokrzywdzoną.

7. Podsumowanie

„Kara to dzisiaj jeszcze stale głównie porachunek: państwo–przestępca. Problemu zwalczania przestępczości nie rozwiąże się chyba, jeśli nie nada się właściwej rangi relacji: pokrzywdzony–sprawca. Ten konflikt musi być obecnie bardzo mocno brany pod uwagę, nawet poprzez częściową przynajmniej rezygnację z dania >>satisfakcji<< państwu” – to słowa M. Szewczyk⁵⁰, które pomimo upływu ponad 20 lat nie tracą aktualności i pokazują, że dopiero ostatnie lata przyniosły odpowiednie zmiany w sposobach reakcji na popełnienie czynu zabronionego. Znowelizowanie przepisów dotyczących mediacji oraz wprowadzenie kategorii środków kompensacyjnych stanowi krok w kierunku rozwiązań cywilnoprawnych, zmierzając tym samym do pełnej kompensacji. Jednocześnie są one wyrazem dostrzeżenia

---

⁵⁰ M. Szewczyk, *System środków karnych w projekcie nowego prawa karnego*, [w:] S. Waltoś (red.) przy współpracy: Z. Dody, A. Światłowskiego, J. Rybaka, Z. Wrony, *Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci Profesora Mariana Cieślaka*, Kraków 1993, s. 156.

potrzeb osób pokrzywdzonych i chęci jak najpełniejszego wyrównania poniesionych strat. **Sprawiedliwość naprawcza** funkcjonuje w naszym systemie od dawna i jest stopniowo rozszerzana, jednak powinna rozwinąć się jeszcze bardziej. Przede wszystkim instrumenty sprawiedliwości naprawczej stanowią szansę na uelastycznienie form reakcji na przestępstwo. Równocześnie jest to alternatywny sposób rozwiązywania sporów, który – jak jeszcze raz należy podkreślić – nie ma zastąpić tradycyjnego wymiaru sprawiedliwości, lecz z nim **współistnieć**, stanowiąc tym samym dodatkowy sposób rozwiązywania konfliktów między sprawcami czynów zabronionych a pokrzywdzonymi. *De lege ferenda* należałoby rozważyć przywrócenie umorzenia restytucyjnego w dotychczasowym brzmieniu albo z nieznacznymi modyfikacjami, jak również wdrożenie innych rozwiązań urzeczywistniających ideę sprawiedliwości naprawczej.

* * *

Restorative justice in Poland. The chance of a change in conflict resolution policy

Summary: The article is about a concept of restorative justice in Polish criminal law. Text describes the instruments of the restorative justice: mediation, compensatory (restitutive) discontinuation and the compensatory measures. Idea and definitions of restorative justice were taken into consideration. The attention was paid especially to compensation for damage and a reconciliation. There are a manifestation of the compensatory function of criminal law. The attention also was paid to many benefits, in particular for the victim and a perpetrator and also for the courts and the community. The restorative justice may be in Poland the chance for the change of criminal politics and will resolve some of the problems of justice.

Key words: restorative justice, criminal trial